

Til verdens ende og tilbake

Fra Thomas Hylland Eriksen og Finn Sivert Nielsen: *Til verdens ende og tilbake: Antropologiens historie.*

Oslo og Bergen: Fagbokforlaget 2002

Sjekk også <http://www.anthrobase.com>

4. Ekspansjon og institusjonsbygging

Vi går nå inn i en kritisk overgangsfase i fagets historie. Pionértiden er slutt, gründerne dør eller deres direkte innflytelse avtar, og en ny generasjon gjør seg klar til å overta roret. "Revolusjonen" (som Radcliffe-Brown og Malinowski kalte den) er over. Det metodiske, teoretiske og institusjonelle grunnlag for moderne antropologi er lagt. Nå skal faget bevise sin dugelighet, bite seg fast, overleve og vokse. Det skal sikres innpass i ledende akademiske miljøer, utdannes studenter, utgis tidsskrifter og bøker, avholdes konferanser, drives forskning, utvikles en profesjonell identitet og etikk, profileres i media, politiske og økonomiske beslutninger i samfunnet skal påvirkes, og, sist, men ikke minst: faget må tiltrekke seg statlige og private sponsormidler. For at alt dette skal være mulig, må "revolusjonen" temmes og bygges inn i faste institusjonelle former. Som Weber ville ha sagt: etter den "karismatiske" vekkelsen må det komme en (ofte motvillig) "rutinisering". I antropologien varer denne stabiliseringsfasen frem til slutten av 1940-tallet.

Annen verdenskrig ødela de siste restene av den verden viktorianerne hadde levd i og trodd på. Både det rasjonelle opplysningsmennesket og romantikkens emosjonelle fellesskap syntes nå like naive. Snart ville også koloniimperiene falle sammen, og med dem hele deres ideologiske overbygning, *the white man's burden* og *la mission civilisatrice*, den antatte forpliktelsen om å spre europeisk sivilisasjon til de fjerneste verdenshjørner.

Det er kanskje en smule overraskende at det var i nettopp disse turbulente årene at antropologien blomstret opp til en moden og innflytelsesrik disiplin. 1930-årene var et produktivt tiår, og krigen fra 1939 til 1945 bidro ikke i nevneverdig grad til å bremse fagets vekst. Problemene ulmet nok under overflaten, særlig i britisk antropologi, som hadde knyttet seg så nær opp til én bestemt samfunnsteori (strukturfunksjonalismen) – men også i USA og Frankrike, hvor alt og alle var underlagt Boas' og Mauss' velvillige og tolerante hegemonier, lå konfliktstoffet på lur. Selv om de radikale opprørene lot vente på seg til krigen var over, til den eldre generasjonen var ute av bildet, til nye stillinger ble opprettet for antropologer ved universitetene, kan vi også i tiden før 1950 iakttå en konstant spenning mellom ortodokse og heterodokse strømninger i de tre store nasjonale tradisjonene. Disse spenningene har fundamentalt sett å gjøre med at faget gradvis vokste og etablerte seg ved nye universitetsinstitutter og etnografiske museer, som utviklet sine egne lokale faglige særpreg, sine fagtradisjoner, sine visjoner og mål på faglig kvalitet. Denne veksten og differensieringen i miljøene skjedde både internt i hvert av de tre kjernelandene og i koloniene. Den var på den ene side en forutsetning for fagets institusjonalisering, på den annen side en årsak til at motsetningene i antropologien vedvarte og økte.

Men det er også andre årsaker til fagets interne differensiering. Som vi har sett ovenfor, hadde moderne antropologi fra starten av et markant outsiderpreg, og dette preget ble bare styrket av gründernes studenter. Ikke bare var et flertall av antropologene "globale forskere" – eller "marginale innfødte" (Freilich 1970) – som flyttet rotløst rundt i verden som et ledd i sitt profesjonelle liv. Uforholdsmessig mange var også personlig marginale: av utenlandsk opprinnelse (som Malinowski og Boas, Kroeber og Lowie), kvinner (som Richards og Colson, Benedict og Mead), fra de lavere klasser (som Radcliffe-Brown) eller fra koloniene (som Fortes, Schapera, Gluckman, Srinivas og Firth). Kanskje var det derfor faget fra starten av profilerte seg som kontroversielt, og hadde så lett for å identifisere seg med marginale posisjoner, også politisk. Da Malinowskis glitrende populærforelesninger om livet på Trobrianderøyene ble fremført til stående applaus på en lyn-turné gjennom USA i 1926 (Stocking 1996: 293), viste de med all mulig tydelighet at antropologien hadde et betydelig kulturkritisk potensiale. Det samme viste Boas, som gjennom hele sitt lange liv var en radikal og synlig forkjemper for menneskerettigheter til minoriteter

verden over. Boas' offentlige angrep på rasistisk pseudovitenskap gjorde ham upopulær i politiske kretser, og gjorde at bevilgninger til nye stillinger ved Columbia lenge ble frosset (Silverman 1981: 161). Sentrale antropologer kunne altså aktivt motsette seg faglig rutinisering, hvis den kom i konflikt med deres politiske og etiske overbevisninger.

Nå har det også vært hevdet (for eksempel av Asad 1973) at britiske antropologers interesse for "innfødte" politiske systemer gjorde deres forskning mistenkelig anvendbar for kolonimakten. Og noe er det nok også i anklager av denne typen. En del koloniadministratorer ble etterutdannet i sosialantropologi av Malinowski og Radcliffe-Brown, og en systematisk satsning på slik undervisning ble forsøkt (med lite hell) i Cambridge. Vi kjenner også til enkelte tilfeller av direkte oppdragsforskning — men slike tidlige tilløp til "anvendt antropologi" var og ble unntakene. Saken var ganske enkelt, som både Stocking og Kuper påpeker, at kolonimyndighetene som regel var revnende likeglade med antropologien. Byråkratene stilte seg uforstående til dette nye og uprøvde faget og betvilte dets praktiske nytteverdi. Dette kan kanskje best sees av at de britiske myndighetene så sjelden finansierte feltarbeid. De fleste britiske antropologene utover på 1930-tallet var faktisk avhengige av feltarbeidsmidler fra private amerikanske stiftelser som Carnegie- og Rockefeller-fondene — etter at Radcliffe-Brown og Malinowski tidlig på 1920-tallet hadde fanget Rockefeller-fondets interesse for feltarbeidsbaserte antropologiske studier (Stocking 1996: 395f).

Mye tyder altså på at antropologene både ble pålagt, og valgte en selvpålagt, marginalitet, og at de verdsatte den friheten fra imperiale interesser som denne posisjonen ga. Til dels var dette simpelthen fordi mange av dem var uinteresserte i anvendt forskning — de ville vitenskapeliggjøre faget og gjøre akademisk karriere, og dette krevde ikke praktisk anvendelighet, men grunnforskning — "forskning for forskningens skyld". Men til dels hersket det også en utbredt gjensidig skepsis mellom den antropologiske "outsider" og koloni-styret. På feltarbeid kom antropologene i nærkontakt med lokale koloniembetsmenn, og fikk detaljert innsikt i hvordan deres styre faktisk artet seg for de styrte. Det ble følgelig lett til konflikt mellom forskere og byråkrater, noe allerede Malinowski fikk merke. Flere antropologer strevde med å få forskningstillatelse i koloniene, og det hjalp naturligvis ikke om de var jøder eller venstreradikale, to "marginale" grupper som var sterkt

representert blant forskerspirene. Koloniadministrasjonen var derfor ikke bare likegyldig til antropologien, men ofte direkte fiendtlig.

Med antropologiens faglige institusjonalisering følger det altså en faglig spredning og miljømessig diversifisering. Samtidig tvinges man i økende grad til å ta stilling til fagets forhold til verden: Man begynner å stille spørsmål om hvordan faget skal anvendes i praksis, og om det etiske ansvar som forskning medfører. I det følgende skal vi se hvordan disse almenne tendensene utfolder seg i de enkelte nasjonale fagmiljøene.

Oxford og LSE, Columbia og Chicago

I Storbritannia i 1930 fantes det strengt tatt bare to antropologisk fagmiljøer av betydning. Kraftsenteret var i London, spesielt ved det antropologiske instituttet ved LSE, hvor Seligman satt som professor fra 1910 til 1940, og hvor Malinowski var student og senere foreleste for nesten hele neste generasjon av britiske antropologer. Dette miljøet var naturligvis sterkt personavhengig, og derfor sårbart, men etter Malinowskis avreise til USA i 1938 ble kontinuiteten videreført av en av hans eldste og mest lojale studenter, Raymond Firth (1901–), som hadde vært ved LSE siden han kom dit som student fra New Zealand i 1923. Slik bevarte London-miljøet sin vitalitet gjennom 1930- og 40-tallet, og opplevde en ny storhetstid rundt 1950 under opprøret mot strukturfunksjonalismen.

Det andre viktige britiske antropologimiljøet i 1930 lå i Cambridge, hvor Haddon og Frazer ledet instituttet til de gikk av i henholdsvis 1940 og 1941. Også her fikk flere senere fremtredende antropologer sin utdannelse (for eksempel Bateson, Richards, Needham og Goody), men miljøet var lite ekspansivt, og instituttets rykte ble etterhvert ganske loslitt (det var her man forsøkte seg med systematisk "kursing" av koloniadministratorer), inntil generasjonsskiftet kom, tidlig på 1950-tallet.

Oxford, hvor Tylor hadde presedert frem til 1909, hadde en ærverdig antropologisk tradisjon, men på 1920-tallet var det lite aktivitet der. I 1935 kom imidlertid Evans-Pritchard hit, og to år senere ankom Radcliffe-Brown selv til et nyopprettet professorat. Dermed var Oxford sentrum i britisk strukturfunksjonalisme, en

posisjon instituttet bevarte under hele Evans-Pritchards tid som professor, fra 1946 til 1970.

I 1930 lå imidlertid alt dette i fremtiden. Radcliffe-Brown var ennå på sin store turné, der han la grunnlaget for regionale strukturfunksjonalistiske fagmiljøer. Men den viktigste institusjonelle nydannelsen utenfor Europa på 1930-tallet foregikk i det sørlige Afrika, og en nøkkelperson var en av Evans-Pritchards tidlige studenter ved Oxford som sto for, nemlig sørafrikaneren Max Gluckman (1911–75), som i 1930 kom til Rhodesia (det nåværende Zambia) og var med på å grunnlegge Rhodes-Livingstone instituttet, som i tiårene fremover skulle gjennomføre en rekke pionerstudier av sosial endring i det sørlige Afrika. Da Gluckman senere ble professor ved Manchester i 1949, fikk dette miljøet en institusjonell forankring i Storbritannia, og ble kjent som Manchester-skolen.

I vår sammenheng er kanskje Radcliffe-Browns opphold i Chicago (1931-1937) av særlig interesse. Instituttet han besøkte der var et kombinert institutt for sosiologi og antropologi som ble etablert i 1892, som det første sosiologiske institutt i USA, av Robert Ezra Park (1864–1944) og William Thomas (1863–1947). Som nevnt i forrige kapittel, benyttet disse forskerne en tilnærmet antropologisk metode i studier av moderne bysamfunn. Radcliffe-Browns sofistikerte, Durkheim-inspirerte tilnærming ble møtt med stor interesse i dette miljøet, hvor han fikk kontakt med blant andre Sapir, Robert Redfield (pioneren innen studier av *peasant*-samfunn), Sol Tax (kjent for sitt fagetiske og politiske engasjement), og Ralph Linton (rolleteoretiker og psykologisk antropolog). Slik ble grunnlaget lagt for en durkheimsk antropologi også i USA, som kom til å sette preg på mange senere kjente Chicago-antropologer, for eksempel Erving Goffman, Clifford Geertz og Fredrik Barth.

Men hovedtyngden i amerikansk antropologi i 1930 lå fremdeles i New York City, hvor Boas hadde etablert et antropologisk institutt ved Columbia University allerede i 1896. Nå var han nettopp ferdig med å uteksaminere sitt annet kull av dyktige og energiske studenter. Av det første kullet som avsluttet doktorgraden i tiåret 1901-11, hadde to, tyskerne Alfred Kroeber og Robert Lowie, reist vestover og etablert et nytt institutt ved Berkeley, hvor Boas' interesse for kulturhistorie etterhvert tok en ny og uventet vending. En annen av Boas' studenter, ukraineren Alexander Goldenweiser, hadde etablert seg ved det prestisjetunge New School of Social Research i New York

City, hvor han skulle bli en inspirator for mange av Boas' senere studenter. En fjerde student fra denne tiden, nemlig Edward Sapir, hadde grunnlagt etnolingvistikken som fag og blitt professor i Chicago. Og en femte, polakken Paul Radin, flakket omkring fra universitet til universitet i USA og Europa og skrev innovative etnografier, hvor informantene selv fikk komme til orde, og som slik sett foregrep den amerikanske postmodernismen på 1980-tallet med femti år. I kontrast til denne brokete forsamlingen av innvandrere — flertallet var dessuten jøder — var Boas' andre kull studenter, som ble ferdigutdannet på 1920-tallet, lutter amerikanere. De mest kjente var Ruth Benedict, Melville Herskovits og Margaret Mead.

Miljøene i USA var større og forholdene mindre oversiktlige enn i Storbritannia. Columbias dominans var langt fra total, og i løpet av 1930-tallet kom en rekke innflytelsesrike antropologer på banen i Statene, som ikke hadde noen direkte forbindelse med miljøet rundt Boas. En av dem var Robert Redfield (1897–1958), som hadde sin utdannelse fra Chicago, og i 1934 ble professor i antropologi ved instituttet der, hvor han videreutviklet Chicago-skolens gamle interesse for landsbystudier i Øst-Europa, India og Latin-Amerika. En annen var arkeologen Leslie A. White (1900–75), som hadde hatt Goldenweiser og Sapir som lærere. White etablerte seg ved University of Michigan rundt 1930, hvor han utviklet en marxistisk inspirert nyevolusjonisme i direkte opposisjon til Boas. Omtrent samtidig hadde sosiologen Talcott Parsons (1902–1979) fått jobb ved Harvard, hvor han i over 40 år kom til å arbeide med en syntese av blant annet Durkheims og Webers sosiologi, en form for metodologisk individualisme som forente antropologiske, sosiologiske og psykologiske synspunkter, og som etter hvert ville utfordre ikke bare Boas' relativt teoriløse historiske partikularisme, men også strukturfunksjonalismen selv. Ralph Linton (1893–1953), som hadde sin antropologiutdannelse fra Harvard på 1920-tallet og stod for en langt mer systemorientert samfunnsteori enn Boas, fikk også vind i seilene på denne tiden, og kom i 1937 som professor til Columbia. Samme år startet George P. Murdock (1897–1985) sitt store livsprosjekt ved Yale University: *Human Relations Area File*, en enorm database over kulturell variasjon verden over, som tjente som et samlingspunkt for mange forskere i årene fremover. Etersom annen verdenskrig nærmet seg, begynte det også å dukke opp etablerte europeiske forskere i USA, som på forskjellige måter kom til å påvirke det amerikanske miljøet. En av dem var Malinowski selv, som tilbragte et par år ved Yale (hvor også han hadde kontakt

med Sapir), før sin død i 1942. En annen var Gregory Bateson (1904–1980), som knyttet viktige bånd mellom britisk strukturfunksjonalisme og den mer psykologisk orienterte antropologien til Benedict og Mead. En tredje var ungareren Karl Polanyi (1886–1964), som hadde vært professor i økonomisk historie ved University of Manchester til han flyttet til New York i 1940. Få år senere skulle Polanyi få stilling som historiker ved Columbia, hvor han skulle bli en inspirasjon for etterkrigstidens økonomiske antropologer.

Videre i dette kapittelet skal vi følge opp noen av disse retningene i større detalj. Men først skal vi en kort tur til Frankrike, hvor Mauss og hans medarbeidere var i ferd med å virkeliggjøre sitt program i praksis.

Miljøet rundt Mauss

Mellomgenerasjonen av franske antropologer — de som var yngre enn van Gennep og Mauss, men eldre enn Lévi-Strauss og Dumont — blir ofte neglisjert i engelskspråklige faghistorier, som kan gi inntrykk av at det skjedde lite mellom Mauss' *Gaven* (1995 [1923–4]) og Lévi-Strauss' store bok om slektskap (1949). Rent faktisk var fransk antropologi i rivende utvikling både før og under annen verdenskrig. Et av de mest sentrale navnene i denne sammenheng er Marcel Griaule (1902–1956), elev av Mauss og professor i antropologi ved Sorbonne fra 1943. Etter et kort feltarbeid i Abyssinia (Etiopia) i 1928, som resulterte i et par bøker, fikk Griaule en enestående anledning til å lede et stort, kollektivt prosjekt som dekket store deler av det afrikanske kontinent. I 1931 vedtok nemlig det franske parlamentet iverksettelsen av en ekspedisjon fra Dakar til Djibouti (1931-33), med det formål å skaffe gjenstander til det etnografiske museet i Paris, samt å sette i gang langsiktig antropologisk forskning i denne veldige regionen, som dekket det meste av Frankrikes afrikanske kolonirike. Ekspedisjonen varte i 22 måneder og involverte mange franske antropologer som senere skulle gjøre seg gjeldende i akademisk sammenheng.

Tidlig i Dakar-Djibouti-ekspedisjonen besøkte Griaule og hans team dogon-folket i Mali, noe som kom til å bli avgjørende for hans senere karriere. Hans livsverk skulle i hovedsak bestå av en serie inngående studier av denne gruppen, med spesiell vekt på

deres usedvanlig komplekse kosmologi og verdensbilde (se Griaule 1935 og 1954). Også en rekke andre franske antropologer har forsket på dogonene, som er et av de mest intensivt studerte afrikanske folkeslagene overhodet. Franskmennenes feltmetode skilte seg markant fra den deltagende observasjon som Malinowski hadde etablert som normgivende andre steder. De brukte innfødte assistenter og tolker, og hadde et mer forretningsmessig forhold til informantene enn britene og nordamerikanerne, som forsøkte å leve tilnærmet på lik linje med de innfødte i deres landsbyer.

Michel Leiris (1901–1990) og Roger Caillois (1913–1978) fikk også stor betydning i fransk antropologi på 1930-tallet. Begge var fortrolige med Durkheims og Mauss' sosiologi, men de hadde også nære bånd til filosofer som Georges Bataille og til den surrealistiske bevegelsen i poesi og kunst. Leiris og Caillois omtales stundom som dikteretnografer, og deres tekster har litterære kvaliteter som er sjelden vare i antropologien. Caillois er særlig kjent for sine studier av ritualer, myter og forholdet mellom det sakrale og det profane; temaer som ble gitt en sosiologisk innramming av Durkheim og Mauss, og som Caillois behandlet med utgangspunkt i tabuer i *moiety*-inndelte samfunn (samfunn som er delt i to speilvendte og ofte rivaliserende halvdel, som har kompliserte regler for ekteskap og sosial omgang). Leiris var poet, romanforfatter og kunstkritiker foruten å være antropolog, og etter å ha deltatt i Dakar-Djibouti-ekspedisjonen, utga han *L'Afrique fantôme* (1934), en sjangermessig nyskappende, filosofisk og etnografisk reiseskildring, full av refleksjoner over de kvalitative aspektene ved forholdet mellom antropolog og informant. Denne litterære skrivemåten ligger vel så langt fra Radcliffe-Browns naturvitenskapelige idealer som det er mulig å komme i faget. Griaule er også kjent for sitt samarbeid med den franske filmskaperen Jean Rouché, som gjennom sitt arbeid med Griaule blant dogonene og andre steder la grunnlaget for *cinéma vérité* skolen innen antropologisk film, som legger vekt på å synliggjøre antropologens og filmteamets tilstedeværelse i filmen.

Mens Durkheim og Mauss bygde opp miljøet omkring *Année Sociologique*, hadde den protestantiske misjonæren Maurice Leenhardt (1878–1954) på egen hånd utført et av historiens grundigste feltarbeid blant kanakene på Ny-Kaledonia i Melanesia. Leenhardt oppholdt seg der fra 1902 til 1926, og kombinerte en vellykket misjonærkarriere med systematiske feltstudier og et pasjonert forsvar for kanakenes

kultur mot imperiemakten. Tilbake i Frankrike fikk Leenhardt en stilling i Paris, takket være hjelp fra Mauss og Lévy-Bruhl, og i 1941 overtok han Mauss' professorat ved *Ecole pratique des hautes études*. Leenhardts voluminøse arbeid, utgitt i seks bind mellom 1932 og 1947, utmerker seg ikke bare ved sin etnografiske detaljrikdom, men inneholder også omfattende diskusjoner av problemer forbundet med kulturoversettelse, et tema som først for alvor kom på dagsorden i engelskspråklig antropologi på 1960-tallet.

I denne institusjonsbyggingfasen utviklet fransk antropologi seg til dels helt uavhengig av de angloamerikanske miljøene. Likevel var det enkelte brobyggere også da. For eksempel emigrerte Alfred Métraux, som hadde studert med Mauss, til USA i 1920-årene, hvor han skapte seg et navn som en av de fremste spesialistene på søramerikanske indianere. Han skrev blant annet en stor del av den monumentale *Handbook of South American Indians* (1946-50), redigert av Julian Steward.

Kultur og personlighetsskolen

Som antydnet ovenfor, var det imidlertid i USA at faget fikk størst bredde i disse årene. Før annen verdenskrig var det etablert levende antropologiske miljøer ved universitetene i Columbia, Chicago, Berkeley, Yale, Michigan, Harvard og flere andre steder. Boas' mangslungne interesser og den stadige tilstrømning av forskere fra forskjellige deler av Europa, gjorde også sitt til at faget utviklet seg i flere retninger. En av de mest direkte arvtagerne etter Boas var kultur- og personlighetsskolen, som ble startet av to av hans studenter som i løpet av mellomkrigstiden skulle bli viden kjent også langt utenfor antropologiske kretser, for sine dristige komparative slutninger som utfordret lesernes kulturelle selvilde. De to var lite interessert i politikk og økonomi, men studerte i stedet forholdet mellom psykologiske trekk (personlighet, "karakter") og kulturelle forhold som barneoppdragelse, kjønnsroller og verdier. Spørsmålene de reiste, som ble nesten totalt neglisjert i britisk antropologi, var i hvilken grad menneskets mentale utrustning (deriblant følelseslivet) er medfødt, og i hvilken grad det lar seg påvise at den formes kulturelt.

Benedict (1887–1948) kom fra en pen amerikansk middelklassebakgrunn, og levde lenge akkurat et slikt liv som var forventet av en respektabel kvinne av hennes stand. Da hun var godt over 30, ble hun imidlertid fascinert av antropologi og kom til Columbia, hvor hun tok sin doktorgrad under Boas og Goldenweiser i 1923. Benedict gjorde sporadiske feltarbeid blant nordamerikanske indianere, men er mest kjent for to bøker som ikke er etnografiske monografier – *Patterns of Culture* (1934, norsk utgave: "Kulturmønstre", 1970) og *The Chrysanthemum and the Sword* (1946). Spesielt den første er blitt en av antropologiens mest leste bøker. Der utvikler Benedict en grunntanke om at kultur kan analyseres som et slags makropsykologisk mønster: I stedet for å katalogisere substansen, innholdet, i kulturen, ville hun identifisere dens "personlighetskonfigurasjon", som grovt sett kan oversettes med verdier og motivasjoner.

En av hovedkontrastene i *Patterns of Culture* etableres mellom zuñiene og kwakiutlene, to nordamerikanske indianerfolk hun kjente godt (zuñiene i New Mexico hadde hun selv gjort feltarbeid hos, mens blant andre Boas hadde arbeidet mye med kwakiutler og beslektede grupper på den amerikanske nordvestkyst). Zuñienes kultur omtaler hun som *apollonsk*: De hadde sterk gruppesolidaritet, lite brautende politisk lederskap, udramatiske ritualer og en barneoppdragelse som fremelsket mildhet og underkastelse. Kwakiutlene levde derimot i et kulturelt univers der eksesser og overdrivelser hørte med til dagens orden (Boas hadde tidligere skrevet om deres karakteristiske potlatch-institusjon, en form for kompetitivt gavebytte, som også var et av hovedeksemplene til Mauss i *Gaven*). Kwakiutlene var ambisiøse og konkurranseorienterte, individualistiske og nytelsessyke, et "mønster" som Benedict omtaler som *dionysisk*. (Begge begrepe har hun hentet fra Nietzsche, som i sin tur hadde dem fra gresk mytologi.) Benedict forsøker å vise hvordan ulike praksiser og institusjoner forsterker hverandre – en tanke som ikke var helt fremmed for de europeiske funksjonalismene – og, i tillegg, hvordan den kulturelle helheten fremstår som en helhetlig psykologisk struktur. Kulturen blir med andre ord nærmest å betrakte som en slags person.

Under annen verdenskrig bidro Benedict, i likhet med mange andre amerikanske og britiske antropologer, til krigsinnsatsen mot aksemaktene. På oppdrag fra det amerikanske krigsministerium skrev hun en rapport om japansk nasjonalkarakter, som utviklet seg til bestselleren *The Chrysanthemum and the Sword*. Her

gjennomførte Benedict en holistisk beskrivelse av japansk kultur — med vekt på dens "personlighetstrekk" og indre psykologiske spenninger — basert på skriftlige kilder og intervjuer med eksiljapanere i USA. Selv blant dem som mener at all skikkelig antropologi må bygges på eget feltarbeid, innrømmer at hennes bilde av japansk kultur er både nyansert og innsiktsfullt.

Benedicts "makropsykologiske" arbeid ble kanskje tydeligst fulgt opp i Margaret Meads bredt anlagte prosjekt for å utforske "nasjonal karakter" under annen verdenskrig. I likhet med Benedict, mente Mead at nasjoner kan beskrives som "personlighetstyper", som kultiverer bestemte holdninger, verdier og oppførsel blant dens innbyggere. Særlig tanken om at befolkningen i en nasjon stort sett har samme kultur var omstridt allerede i Meads og Benedicts tid (og er det enda mer i dag). Hovedinnvendingen var simpelthen at nasjoner er altfor store enheter til at de kan studeres antropologisk. Likevel har tanken om nasjonalkarakter aldri helt forsvunnet fra faget, og den er blitt vakt til live igjen i vår tids nasjonalismedebatt (se kapittel 8). Uansett huskes Mead i dag ikke så mye for dette arbeidet, som for sine bøker om kjønnsroller og barneoppdragelse i fjerne strøk. Hennes bøker fra mellomkrigstiden, med titler som *Coming of Age in Samoa* (1928), *Growing up in New Guinea* (1930) og *Sex and Temperament in Three Primitive Societies* (1935), tilhører antropologiens absolutte bestselgere. Med unntak av Frazers *Golden Bough*, Benedicts *Patterns of Culture*, og Lévi-Strauss' *Tristes tropiques* er det ingen antropolog hvis bøker har gått i større opplag enn Meads.

Mead (1901–1978) kom fra en liberal amerikansk akademikerfamilie, og følte seg aldri som offer for tidens diskriminerende kvinnebilde (se Mead 1972). Hun studerte ved Columbia under Boas og Benedict, og gjorde feltarbeid blant annet på Samoa, Ny-Guinea og Bali (sammen med Bateson, som hun en tid var gift med). Hun var en svært aktiv popularisator og foredragsholder gjennom hele sitt lange liv. Roy Rappaport, som hadde fått sin utdannelse under Steward ved Columbia, og senere hadde vært elev og personlig venn av både Mead og Bateson, fortalte under et gjesteopphold ved Universitetet i Tromsø i 1995, om hvordan den lille, runde kvinnen lot seg kjøre i rullestol frem til podiet, da hun på sine gamle dager etter en dag full av reiser og møter skulle holde foredrag for flere tusen kvinneaktivister — for så å reise seg og tale formfullendt i flere timer og deretter motta forsamlingens begeistrede bifall. Mead overgikk til og med Boas i rollen som politisk talerør og brannfakkell for

antropologien i amerikanske media. Hennes budskap var kulturkritisk: Hvis personligheten formes av kulturen, er det mulig å forandre personligheten ved å forandre kulturen. Urettferdighet mot minoriteter, kvinner eller arbeidere skyldes derfor ikke medfødte egenskaper. Politisk endring er mulig. Mead trakk for eksempel eksplisitte sammenligninger mellom den "frie" barneoppdragelsen på Samoa og den strenge stilen i USAs middelklasse.

I antropologien var Mead alt annet enn ukontroversiell. En sak for seg er at hun med nesten fanatisk glød gikk inn for et kulturdeterministisk menneskesyn – mennesket er hverken fritt eller styrt av medfødte egenskaper, men formes utelukkende av det kulturelle miljøet. Mange antropologer på begge sider av Atlanterhavet reservert seg mot et slikt syn, og som vi skal se i neste kapittel, ble det utviklet kraftfulle alternativer både i Frankrike og USA. Blant samtidige britiske antropologer var omkvedet at Meads bøker var uvitenskapelige og preget av ullen synsing. Britene så seg selv som forvaltere av Radcliffe-Browns strengt naturalistiske forskningsprogram – og det var ikke god tone å snakke om temaer som "personlighet", som ikke kunne observeres direkte og utforskes presist empirisk. Evans-Pritchard, en av de ledende yngre britiske antropologene, omtalte bøkene til Mead, ikke så rent lite misogynt, som "chatty and feminine" (Evans-Pritchard 1951b: 96). En mer alvorlig innvending var at Mead hadde gjort overfladisk feltarbeid, og "fant det hun ville finne". Dette var senere hovedargumentet til australieren Derek Freeman, som hadde jobbet på Samoa i mange år, og som i 1983 (fem år etter Meads død) utkom med *Margaret Mead and Samoa*, hvor han punkt for punkt forsøker å tilbakevise hennes konklusjoner, og går inn for en biologisk fundert teori om at medfødte egenskaper er vesentlige også hos mennesket. Debatten ble til slutt så opphetet at Mary Catherine Bateson, Mead og Batesons datter, følte seg kallet til å skrive sine foreldres biografi, hvor hun blant annet påpeker at Meads politiske og faglige bidrag må vurderes hver for seg og på sine egne premisser. Eventuelle mangler ved Meads feltarbeid kan ikke brukes som argument mot hennes feministiske standpunkter (M. C. Bateson 1985).

Det skal heller ikke glemmes at Mead, sammen med Benedict, bidro til utviklingen av amerikansk psykologisk antropologi, som ble fulgt opp av blant andre Cora du Bois (en av Kroeber og Lowies mest fremtredende studenter ved Berkeley). Siden 1980-tallet har psykologisk antropologi opplevd en renessanse (se Broch 2000).

Boas' aller første student, som senere ble hans nære medarbeider, var A. L. Kroeber, som i likhet med Boas hadde tysk og jødisk bakgrunn. Etter å ha grunnlagt et av de viktigste antropologi-institutter i USA i 1901 og bygget opp et av verdens store etnografiske museer, fortsatte han å arbeide ved University of California i Berkeley til han gikk av i 1946. Kroeber var, som Boas, en altnuligmann i faget, men hans hovedinteresse var kulturhistorisk, og han skrev blant annet flere store sivilisasjonshistoriske studier fra Europa og andre deler av verden. Gjennom et langt akademisk liv samlet Kroeber voldsomme mengder data om nordamerikanske indianere. Hans *Handbook of the Indians of California* (1925) er et tusensiders etnografisk bind, og i sitt senere arbeid *Cultural and Natural Areas of Native North America* (1939) legger han stor vekt på den historiske dimensjonen, som var fraværende fra samtidige britiske studier av ikke-europeiske samfunn. Kroeber hadde sin bakgrunn fra humanistiske fag, og hadde tidlig erklært seg misfornøyd med den rådende måten å registrere kultur på, basert på lister over "kulturtrekk". Metoden, som hadde særlig utbredelse i tysk antropologi, og som også Boas kunne ta i bruk, var i følge Kroeber altfor mekanisk og utvendig. I stedet betraktet han kultur som noe *overorganisk*(*super-organic*), som et integrert system der helheten var større enn summen av enkeltdelene, og hvor såvel individuelle kulturtrekk som individuelle personer var underordnet helheten. Dette synet minner både om europeisk sosiologi (særlig Durkheim) og er heller ikke uforenelig med Benedicts tanker. Men Kroeber gikk kanskje lenger enn de fleste. I artikkelen "The Superorganic" (1917, trykt opp i Kroeber 1952) hadde han påpekt at en rekke oppdagelser og oppfinnelser var gjort av forskjellige mennesker, samtidig og uavhengig av hverandre, noe han betraktet som et bevis på at kulturer så å si lever sitt eget liv uavhengig av enkeltpersoner.

Selv om Boas argumenterte for mye av det samme syn tilbake i 1896, mente både han og flere andre av Kroebers nære kolleger (blant andre Benedict), at han gikk for langt i retning av å reifisere (tingliggjøre) kulturen som noe som eksisterte utenfor mennesket. Sent i sin karriere gikk Kroeber med på et kompromiss (1952: 113), da han foreslo at "kultur kan studeres som om den er virkelig". Her går han altså fra en ontologisk til en metodologisk bestemmelse av kulturens "overorganiske" karakter.

Etnolingvistikk

En annen sentral gren på Boas-stammen er den språklig orienterte antropologien. Sapir var nok en tysk-jødisk innvandrer til USA, som studerte flere indianerspråk, tilbrakte 15 år ved *Canadian National Museum* i Ottawa, spilte en betydningsfull rolle som leder for de etnografiske samlingene ved University of Chicago (1925-31), for så å flytte til Yale, hvor han grunnla og gjennom flere år ledet et nytt antropologisk institutt. Sapir regnes også som etnolingvistikkenes far, og hans hovedverk *Language* (1921) er fremdeles et standardverk i lingvistisk antropologi. Sammen med sin student og senere kollega Benjamin Lee Whorf (1897–1941), utviklet han den såkalte Sapir-Whorf-hypotesen om sammenhengen mellom språk og kultur. Ifølge Sapir og Whorf var språk grunnleggende forskjellige i syntaks, grammatikk og vokabular, og disse forskjellene innebar dypere forskjeller i språkbrukernes måte å oppfatte verden og leve i den. Derfor vil en hopi-talende indianer "oppfatte" – sanse, tenke om, handle i – verden på en fundamentalt forskjellig måte fra en engelsk-talende europeer. Studiet av forholdet mellom språk og kultur var lenge en nordamerikansk spesialitet, men har i senere år fått en stadig viktigere plass også internasjonalt i faget (se Hoëm 2000).

Sapirs perspektiv på kultur skilte seg fra både Kroebers, Meads og Benedicts, selv om de alle var dypt påvirket av ham. Kroeber betraktet kultur nærmest som en organisme (*det overorganiske*) som levde sitt eget liv uavhengig av enkeltpersoner, og kom således nær en kulturanthropologisk variant av strukturfunksjonalismens abstrakte begrepsfesting av sosialt liv. Mead og Benedict så på kulturen primært som et sett felles verdier og praksiser, hvor barneoppdragelse var en nøkkelaktivitet. For Sapir var derimot kultur nærmest å betrakte som et grunnlag for uenighet. De fleste ideer vil være omstridte, mente han, og det vi kaller kultur er de "tattforgitthetene" av underliggende felles mening som gjør uenighet mulig. Denne tanken har fått en sentral plass i nittitallets kulturteori, selv om det sjelden henvises til Sapir i denne sammenhengen.

Chicago-skolen

Allerede i Boas' egen levetid hadde det altså etablert seg en bred vifte av forskningsprosjekter som på forskjellige måter videreførte hans tanker. Noen av disse skulle etter hvert lede langt bort fra Boas' egne overbevisninger — det gjelder særlig nyevolusjonismen — men selv om hans studenter ofte avvek fra læremesteren, var hans klo synlig, om ikke annet enn indirekte, i det meste de gjorde. Hans interesse for kulturhistorie og diffusjon, språk, symboler og psykologi gjorde nordamerikansk antropologi langt mer variert enn de europeiske tradisjonene.

Men som sagt, det var også mange antropologer i USA på denne tiden som hadde et helt annet utgangspunkt enn Boas, og miljøet i Chicago, grunnlagt av Park og Thomas på 1890-tallet, var i så måte det klart viktigste tyngdepunktet. Den presserende utfordringen for de tidlige Chicago-sosiologene besto i å forstå etniske relasjoner ("race relations") i den sydende metropolen Chicago, som mottok en stri strøm av innvandrere — svarte fra Sørstatene, jøder, irer, skandinaver, italienere og østeuropeere. Ville *the American melting-pot* (Parks begrep) føre til utviskning av grensene mellom disse gruppene, eller ville de fortsette å eksistere som adskilte fellesskap, selv om de ble integrert i et felles arbeidsmarked? Chicago-forskerne rundt århundreskiftet ga forskjellige svar på disse spørsmålene, og uten å vite det, la de grunnen for en antropologisk disiplin som kom på moten 50 år senere, nemlig urban antropologi (se Nielsen 1996 og Eriksen 2000 for diskusjoner av henholdsvis Chicago-skolens metode og dens betydning for etnisitetsforskningen).

Foruten studier av lokale miljøer i komplekse storbyer, er Chicago-forskerne særlig kjent for sitt arbeid med tradisjonelle jordbrukere (*peasants*) i Latin-Amerika og Øst-Europa, samt — i en senere fase — India. Peasant-studiene hadde sine røtter i tidligere studier av landsbysamfunn, som blant annet var blitt utført av østeuropeiske sosiologer, historikere og økonomer. En av de mest kjente av disse var den russiske økonomen Aleksandr Chayanov (1888–1939), som i årene rundt første verdenskrig utviklet en teori om peasant-økonomi som senere fikk stor innflytelse. Chayanov, som ble "utrensket" i Stalin-tiden og ellers var lite kjent i Vesten før på 1950-tallet, la blant annet vekt på at det er vanskelig å få peasants til å produsere for profitt, fordi de lever en marginal selvbergingstilværelse som gjør dem uvillige til å ta risiko; en grunnleggende tanke blant annet for senere tids utviklingsantropologi (se Helle-Valle

2000). En annen viktig østeuropeer, som fikk direkte innflytelse på Chicago-skolen, var den polske dikteren og landsbysosiologen Florian Witold Znaniecki (1882–1958). Znaniecki og Thomas knyttet nære bånd, og mens Znaniecki var i Chicago (1914–20), ferdigstilte de sitt monumentale 5-bindsverk, *The Polish Peasant in Europe and America* (1918–20), som utvilsomt er stamfaren til alle senere *peasant*-studier.

I 1934 var allerede den første store arvtageren til Thomas og Znaniecki på plass i Chicago, Robert Redfield (1897–1958). Redfield, som var født og oppvokst i Chicago-skolen, fikk derfor først en innsprøytning av Boas' innflytelse (under Sapirs opphold i Chicago 1925–31), og dernest en dose strukturfunksjonalisme (under Radcliffe-Browns opphold i 1931–37). I tillegg var han gift med Robert Parks datter, og hadde arbeidet noen år ved Parks institutt for sosiologi og antropologi inntil et selvstendig antropologisk institutt ble opprettet i 1930. Redfield gjorde feltarbeid i Mexico på 1920- og 30-tallet, og ledet også prosjekter på Yucatán og i Guatemala. Teoretisk fokuserte hans forskning særlig på to spørsmål. For det første: Kan *peasant*-samfunn sies å ha en egen "kultur", eller er deres livsform bare et produkt av økonomisk nødvendighet? Redfield svarer klart ja til "kulturalalternativet" her, mens for eksempel Chayanov kan tolkes i begge retninger. For det andre: Hvordan skal man i *peasant*-studier forene data fra det lokale plan (landsbyen som antropologen studerer) med data fra det globale eller nasjonale plan (som virker inn på og begrenser bøndernes handlingsfrihet)? Her opererer Redfield med en rent kulturell todeling og vier økonomiske og politiske faktorer liten oppmerksomhet, noe han tidlig ble kritisert for av mer materialistisk orienterte *peasant*-forskere som Steward. Han hevder at det finnes et kontinuum fra *folkekultur* til *urban kultur*, fra "små" (lokale) til "store" (statsbærende) tradisjoner. Forskningen på Yucatán hadde dekket både landsbyer, småbyer og større byer, og etterhvert som Redfield beveget seg fra landsby til by, fant han økende gruppestørrelse, individualisering, sekularisering og differensiering. Gjennom migrasjon og kontakt, blir folkekulturen gradvis mer lik den urbane kulturen, og i mellomtiden lever bøndene i spenningsfeltet mellom motsatte kulturelle sfærer.

Redfield mottok impulser både fra Radcliffe-Brown og Sapir, og hans teoretiske grunnsyn var faktisk ikke langt fra Benedicts. Han var opptatt av hvordan livsformen til *peasants* preget deres mentalitet, deres "kulturelle karakter". Og det er kanskje nettopp denne interessen som er blitt stående som det karakteristiske for amerikansk

antropologi i denne tiden. Benedict omtalte det som *ethos*. Bateson utviklet den samme tanken videre på 1940- og 50-tallet, og forbandt den via studier i psykologi og økologi til allmenne matematiske teorier om levende systemer (*kybernetikk*). Og Roy Rappaport, den yngste av de kjente kulturøkologene som Steward var lærer for ved Columbia etter krigen, kunne med grunnlag i arbeidet til disse forgjengerne, trekke forbindelseslinjer mellom økologisk tilpasning i enkle samfunn og generelle trekk ved religion, moral og verdenssyn. En annen forsker som kom til å ta spranget fra økologisk tilpasning til symbolantropologi på 1950-tallet, var Chicago-antropologen Clifford Geertz, selv om hans og Rappaports metoder var dypt forskjellige.

Forskerne i Chicago tok på et tidlig tidspunkt opp problemstillinger som lenge var fraværende i antropologiens hovedstrømninger. Allerede i mellomkrigstiden var de i gang med å studere etnisitet, bykultur, migrasjon, *peasants* og urbanisering — temaer som først for alvor kom på moten på 1970-tallet. Chicago ble også arnestedet for en egen mikrososiologisk tradisjon, som fokuserer på begrensede situasjonsanalyser, for eksempel kommunikasjonen innen en institusjon eller i kulturmøter. På 1950-tallet skulle særlig to forskere bære denne interessen frem: Erving Goffman (1922—1982) som er kjent for sine subtile mikrososiologiske studier og sitt arbeid om rollespill, og Raymond Birdwhistell (1918—1994), en pionér innen krysskulturell kommunikasjon og studier av kroppsspråk.

Hvorfor kom disse innfallsvinklene så sent andre steder? Grunnen er på ett plan enkel. Verken innvandrere i Chicago, halvurbaniserte polske bønder eller personalet på et moderne sykehus kan sies å representere en "opprinnelig" kultur, og de var derfor ikke "passende" objekter for antropologisk forskning. Lenge etter at flertallet av antropologer hadde mistet interessen for vidløftige teorier om menneskehetens opprinnelige urtilstand (à la Morgans "ville tilstand" eller Rousseaus "naturtilstand"), levde forestillingen videre om at noen kulturer er mer "ekte" enn andre. Dragningen mot afrikanske stammer og delvis utdødde indianerfolk var betydelig sterkere enn interessen for hybridkulturene som dannet seg som et resultat av moderniseringsprosesser. At denne preferansen var lite eksplisitt aner vi av Radcliffe-Browns begeistring for Chicago-skolens arbeid. Det var ikke av prinsipielle grunner at man ikke senere studerte de samme problemene ved Oxford. Det var bare at de "ekte primitive", når det kom til stykket, likevel hadde større faglig prestisje. Og strengt talt var dette heller ikke så underlig, tatt i betraktning at disse samfunnene var i ferd med

å forsvinne, og man ønsket, dels av politiske og dels av faglige grunner, å dokumentere deres kultur- og samfunnsformer før det var for sent. Vi kan også i dag sympatisere med denne begrunnelsen, for det er ved å studere folk som er mest mulig forskjellige fra oss selv at vi oppnår størst innsikt i kulturell variasjon.

"Kinshipology"

Til tross for den store bredden i amerikansk forskning, er det ikke den man først og fremst tenker på når man forestiller seg antropologien på 1930- og 40-tallet. Det er heller de store britiske strukturfunksjonalistene og deres klassiske monografier, som holdt seg til de "ekte primitive" og dertil med den mest "siviliserte" eleganse gjorde rede for de strukturelle prinsippene som styrte deres liv.

Før Malinowski forlot landet i 1938, hadde han rukket å utdanne de fleste av antropologene som skulle dominere det britiske fagmiljøet til langt ut på 1960-tallet, i noen tilfeller enda lenger (Firth, en av Malinowskis første elever, er i skrivende stund fremdeles aktiv). Men det var først etter at Malinowski dro til USA og Radcliffe-Brown hadde kommet hjem derfra at disse studentene så smått begynte å etablere seg faglig. Firth hadde fra første stund satt seg fast ved LSE, hvor han siden har forblitt, med unntak av noen få år i Australia sammen med Radcliffe-Brown på slutten av 1920-tallet. Ti år senere fikk hans jevnaldrende Evans-Pritchard jobb ved Oxford. Han var i full gang med å modernisere instituttet da Radcliffe-Brown ankom til et professorat der i 1937, og da Radcliffe-Brown trakk seg tilbake i 1946, overtok Evans-Pritchard professoratet og instituttledelsen frem til 1970. De fleste av Malinowskis elever fikk imidlertid ikke faste stillinger før på 1950-tallet. Daryll Forde, som hadde studert ved Berkeley under Kroeber og Lowie, kom riktignok til University College of London i 1945. Men i Cambridge kom det ingen åpninger før Haddon og Frazer var døde og krigen slutt; først i 1950 gikk Meyer Fortes inn i Frazers professorat, en stilling han forble i frem til 1973. Endelig må vi nevne den sør-afrikanske troikaen, Max Gluckman, Isaac Schapera og Audrey Richards. Schapera og Richards hadde lest ved LSE med Malinowski, mens Gluckman hadde sin utdannelse fra Sør-Afrika. Men de etablerte de seg sammen ved Rhodes-Livingstone instituttet på 1930-tallet. Avbrutt av kortere opphold i Oxford og London, og av lange afrikanske feltarbeid, bygget de opp et dynamisk og innovativt forskningsmiljø her, som tiltrakk forskere

fra Europa og USA til langt ut på 1950-tallet. Ved Rhodes-Livingstone instituttet gjorde man mangeårige studier av endringene som foregikk i afrikanske stammesamfunn som et resultat av modernisering og urbanisering. Instituttet ble ledet av Gluckman, inntil han i 1947 flyttet til Oxford, og, to år senere, til et professorat ved Manchester.

Vi skal nå kort gjennomgå noen hovedtrekk i arbeidet til noen av disse forskerne. Fortes (1906–1983) var født i Sør-Afrika, og studerte (i likhet med Radcliffe-Brown) opprinnelig psykologi. På 1930-tallet kom han under Malinowskis innflytelse, og leste et par år under ham ved LSE. Etter hvert markerte han seg imidlertid som den fremste fortaler for ortodoks radcliffe-brownsk antropologi i Storbritannia. Det kan for øvrig spekuleres om grunnene til dette bare var faglige. Det fortelles for eksempel at Malinowski i 1934 skal ha bedt Fortes avgi en skriftlig erklæring om at han hadde lånt alle sine ideer fra sin lærer (Goody 1995: 37). Og mens Firth, den sindige newzealanderer som hadde et godt forhold til Malinowski, syntes å ha tatt hans utbrudd med stoisk ro og en stor klype salt, ser Fortes ut til å ha tatt dem mer personlig. I alle fall understreker Stocking (1995: 421f) at flere av Malinowskis mannlige studenter (men få av kvinnene) hadde lignende historier, og antyder at enkelte nok kan ha fortalt dem fordi de følte behov for et fadermord. I alle fall fikk Fortes, i sine senere arbeider, rikelig anledning til å markere sin egen faglige profil, som fra tidlig på 1930-tallet bar preg av impulser fra Radcliffe-Brown. Fortes skrev om slektskap (et tema Malinowski aldri skrev noe større om, selv om han i mange år bebudet en bok om slektskap hos trobrianderne). I 1932 begynte han på sitt første feltarbeid i Gullkysten (nå Ghana), og utover på 1940- og 50-tallet skulle han utgi flere bøker og artikler om to av de største og mest sosiologisk komplekse folkene i dette landet, ashantiene og tallensiene. Et av hans viktigste arbeider, *The Dynamics of Clanship Among the Tallensi*, kom i 1945, og betraktes som en av strukturfunksjonismens klassikere. Men så var det da også ikke minst takket være Fortes at britisk sosialantropologi ofte ble omtalt ironisk som *kinshipology*. En for ensidig vekt på slektskap kom raskt i konflikt med det grunnleggende antropologiske prinsipp om en holistisk samfunnsforståelse. Det var noe slikt G. P. Murdock siktet til i 1951, i en fagdebatt med briteren Raymond Firth, der han anklaget britene for å dannet en "skole", en slags faglig "sekt", som avskar seg fra den globale antropologiske diskurs. Men i samme åndedrag bekrefter Murdock at det er skjedd

en "revolusjon", også blant yngre amerikanske antropologer, som en følge av deres møte med britisk sosialantropologi (se Stocking 1996: 432ff).

Strukturfunksjonalismens høydepunkt ble kanskje nådd i årene 1947-49, da både Radcliffe-Brown, Fortes, Gluckman og, ikke minst, Evans-Pritchard befant seg samtidig ved Oxford. Leach (1984) beskriver Evans-Pritchard som "a very English gentleman". Han studerte opprinnelig historie ved Oxford, men fikk interesse for antropologien og kom til LSE for å lese hos Malinowski. Det personlige forholdet mellom de to var ikke det beste, og rent faglig var de også ganske uenige. Der Malinowskis styrke først og fremst var den lange, detaljerte empiriske beskrivelse, var Evans-Pritchards ideal den skarpskodde, stringente intellektuelle analyse. Da Radcliffe-Brown gjorde en gjesteopptreden i England i 1931, på vei fra et professorat i Sydney til et i Chicago, var Evans-Pritchard dypt imponert. Senere skulle han og Fortes bli de sentrale utøverne av Radcliffe-Browns sosialantropologi.

Men Evans-Pritchard gikk på sett og vis alltid sine egne veier. Flere år før han ble kollega med Radcliffe-Brown, hadde han etablert seg ved Oxford som en moden forsker, med langvarige feltarbeid i Sudan bak seg, samt et treårig opphold som sosiologiprofessor i Kairo. Begge hans første bøker bærer også preg av denne faglige selvstendigheten og begge regnes blant de absolutte høydepunkter i faget overhodet. Den første, *Witchcraft, Oracles and Magic Among the Azande*, kom i 1937 (samme år som Radcliffe-Brown kom til Oxford). Monografien omhandler trosforestillingerne til et jordbruksfolk i Sør-Sudan, som Evans-Pritchard forsøker å forstå ved å kombinere to analytiske tilnærminger. Boken er på én og samme tid både en studie av en fremmed tankeverden, med sin egen sammenheng og indre logikk, og en funksjonalistisk studie av sosial integrasjon i beste durkheimiske stil. Det spesielle med Evans-Pritchards bok er at han smir disse to tilnærmingene uadskillelig sammen. Han viser at azandenes tro på orakler og hekseri *både* er rasjonell, gitt de logiske forutsetningene for deres tenkning, *og* virker stabiliserende og harmoniserende for samfunnsstrukturen som helhet. I boken vektlegger Evans-Pritchard å få frem de dagligdagse, selvsagte, praktiske aspekter av disse trosforestillingerne. Tro og tenkning er ikke noe abstrakt som foregår utenfor dagliglivets konkrete hendelser, men en uadskillelig del av disse hendelsene. I tett argumenterte, klare vendinger foregriper her Evans-Pritchard flere store debatter som skulle få stor betydning i de neste tiårene: debatten om slektskap på 1940- og 50-

tallet, rasjonalitetsdebatten på 1970-tallet, og debatten om praksis på 1980- og 90-tallet.

Av alle antropologer av sin generasjon var Evans-Pritchard den som gjorde mest for å bygge bro mellom britisk og fransk forskning. Han trakk store veksler på Durkheim, men *Witchcraft* kan også leses som et langt argument mot Lévy-Bruhls ide om at stammefolks tenkning var "pre-logisk". Evans-Pritchard viste tvert imot at azandene var fullkomment rasjonelle gitt sitt kunnskapsmessige utgangspunkt, som var et annet enn europeeres. Han skrev riktignok også, i et tillegg til boken, at hekser åpenbart ikke fantes, og at vitenskap alt i alt representerte en overlegen type kunnskap. Samtidig noterer han imidlertid at han selv organiserte sitt hushold under feltarbeidet ved hjelp av de innfødtes orakler, og at dette fungerte aldeles strålende.

I 1940 kom Evans-Pritchards andre hovedverk. *The Nuer* er en rikholdig bok som inneholder kapitler om både økologiske forhold og opphavsmyster, men den mest kjente delen dreier seg om politikk. Mens zandene var patrilineære jordbrukere, er nuerne, som lever noen mil lenger nordøst i sør-Sudan, patrilineære kvegnomader. Nuerne hadde på 1930-tallet ingen formell politisk ledelse, men var organisert i et systematisk hierarki av klaner, subklaner og ættelinjer. Grupper som var "nær" hverandre i dette avstamningssystemet (for eksempel brødre og fettere) hadde også beiterettigheter i områder som lå geografisk nær hverandre. De ble derved naturlige allierte, og slektskapssystemet generaliserte dette, slik at man i enhver konflikt med en fjern slektning vil kunne mobilisere alle felles slektninger som var "nærmere" en selv enn ham. Dette betydde på den ene side at slekt som ikke var felles, ikke ble involvert i konflikten; på den annen side var det et ekstremt effektivt system for mobilisering av allianser. I tilfelle konflikt med en annen stamme (som ikke var i slekt med noen nuere), ville således hele nuer-stammen ifølge teorien automatisk gå mann av huse for å bekjempe den felles fiende. Evans-Pritchards *tour de force* her (som forskere som Leach, Rappaport og Barth senere har forsøkt å gjøre ham etter), består i at han viser hvordan storstilet politisk mobilisering er mulig i et samfunn uten formelt politisk lederskap, samtidig som konfliktbegrensende midler i dette samfunnet hindrer at konflikter eskalerer ut av kontroll. Vi har sett at én kontrollmekanisme av dette slaget, var kravet om at bare felles slektninger kan mobiliseres. Evans-Pritchard påpeker imidlertid en rekke andre faktorer, blant andre

ekteskapslojaliteter som går på tvers av avstamningssystemet, og nærværet av en religiøs skikkelse (leopardskinnmannen) som megler i visse typer konflikter.

The Nuer er et tydeligere strukturfunksjonalistisk arbeid enn *Witchcraft*. I siste kapittel redegjør således Evans-Pritchard for sitt syn på sosial struktur, som han definerer omtrent langs de samme linjer som Radcliffe-Brown, som et abstrakt system av sosiale relasjoner, som fortsetter å eksistere til tross for utskiftning av personell. Samtidig er kontinuiteten fra hekseristudiet også klart til stede. For Evans-Pritchard synes hekseri og slektskap å være to eksempler på "måter å tenke på", og i begge tilfeller er han opptatt av hvordan disse "tenkemåtene" henger sammen med det Bourdieu (1980) senere skulle kalle *the logic of practice* (praksisens logikk).

I og med Fortes' studier av tallensiene og ashantiene og Evans-Pritchards forskning om azandene og nuerne, hadde det regionale tyngdepunktet i faget flyttet seg fra Stillehavsregionen til Afrika. Seligman, som døde i 1940, hadde vært en inspirator i så måte, takket være hans arbeid i Sudan. Gjennom hele 1930- og 40-tallet var det nå, med få unntak, studier av afrikanske samfunn som genererte ny teori og nye modeller i faget. I studiet av politikk i slektskapsbaserte samfunn, ble Fortes og Evans-Pritchards redigerte verk *African Political Systems* (1940) skoledannende. Der viste de hvilken rolle ættelinjer (*lineages*) har i politisk integrasjon i afrikanske samfunn. De deler afrikanske samfunn inn i tre typer: statsløse, egalitære samfunn (hovedsakelig jegere og sankere), statssamfunn (som Buganda-kongedømmet), og en mellomform, nemlig statsløse samfunn som var organisert politisk i segmentære ættelinjer (for eksempel nuerne). Typologien selv er blitt kritisert for å være overforenkende og evolusjonistisk, men bidragene om ættelinjebaserte samfunn har inspirert viktig forskning i mange land helt opp i våre dager. Ættelinjeforskningens viktigste bidrag på lang sikt var at den tydeliggjorde det uformelle aspekt ved politisk organisasjon og lederskap. Men det har vist seg (kanskje stikk i strid med strukturfunksjonalistenes forventninger) at uformell politisk organisasjon ikke på noen måte er forbeholdt ættelinjesamfunn, men spiller en meget stor rolle i moderne samfunn som vårt eget. Men på 1940-tallet motsatte man seg ennå en slik generalisering; man tok det faktisk lenge for gitt at de fleste statsløse politikk måtte være ættelinjebasert. Vi skal også merke oss at da Fortes og Evans-Pritchard gjorde ættelinjene til hovedfokuset i slektskapsstudier, sørget de også for at slektskap

hovedsakelig ble analysert med utgangspunkt i avstamning. Dette perspektivet skulle senere bli utfordret, ikke minst av Lévi-Strauss (se kapittel 6).

Funksjonalismens siste skanse

I 1930 var London-miljøet med Malinowski i sentrum det ubestridte tyngdepunkt i britisk antropologi. Ti år senere hadde Oxford etablert seg som en Radcliffe-Browsk motpol. I 1950 hadde Radcliffe-Browns protegéer etablert seg ved Cambridge, Manchester og University of London, og miljøet rundt Firth ved LSE ble stående mer og mer alene. Dette var imidlertid ikke ensbetydende med at Malinowskis "ættelinje" helt hadde dødd ut. Selv om det unektelig er mye som tyder på at de stort sett tapte i kampen om de nye stillingene som dukket opp etter krigen, fikk flere av dem prominente stillinger senere i livet. Edmund Leach (1910—1989) er kanskje det beste eksemplet på dette. Han var bare noen år yngre enn Evans-Pritchard, og hans faglige bidrag har vært betydelige, men noen fast akademisk stilling fikk han ikke på lenge. Leach hadde vært student under Malinowski og Firth i noen år, og fortsatte deretter ved LSE under Firth, i forskjellige midlertidige stillinger. Først i 1953 fikk han fast jobb ved Cambridge (under Fortes), og først i 1972 (samme år som Evans-Pritchard dør) får han professoratet.

Andre elever av Malinowski opplevde lignende ting. Siegfried Nadel (1903—1956) ble avspist med et professorat ved Australian National University i Canberra i 1950. Audrey Richards (1899—1984) fikk, etter et meget omflakkende liv, en stilling i Cambridge i noen år fra 1956.

Den mest markante av Malinowskis elever ble derfor Raymond Firth. Firth "var en newzealander, hvis interesse for de 'vanskelige sosiale og økonomiske problemene' maoriene sto overfor brakte ham til London i 1924 for å lese økonomi, men som gikk over til antropologien etter å vært på Malinowskis første seminar" (Stocking 1996: 407). Firth hadde altså i utgangspunktet en sterk interesse for økonomisk antropologi, og flere av hans første arbeider er viet dette temaet. Men Firth var først og fremst en empiriker, som var opptatt av det man kunne se og ta på (handling) heller enn abstrakte "strukturer" som svevet i et hypotetisk "superorganisk" univers. Denne system-skeptiske empiri-fokuseringen har på den ene side ført til noen av de

mest omfattende og nitide etnografiske beskrivelsene i litteraturen, særlig fra Tikopia, en øy i Mikronesia, hvor han gjorde flere lange feltarbeid, i 1928–29, 1951 og 1962. Firth skrev i alt 11 større arbeider om Tikopia-samfunnet, og hans mest kjente bok, *We, The Tikopia* (1936), er en 600-siders murstein som eksemplifiserer både styrker og svakheter ved Malinowski-skolens antropologi. Boken dekker de fleste institusjoner hos tikopierne, selv om Firths interesse for økonomisk antropologi er tydelig. Men siden Malinowski, til forskjell fra Radcliffe-Brown, ikke ønsket å bygge enkle, logiske modeller av samfunnet, består boken — som i dag har klassikerstatus — hovedsakelig av lange, detaljerte etnografiske beskrivelser.

Malinowski hadde vært interessert i individet og dets motivasjoner, og den samme tendensen til "metodologisk individualisme" finner vi igjen hos Firth. Det er levende menneskers dagligliv, heller enn abstrakte, "juridiske" (Radcliffe-Brown) eller "logiske" (Evans-Pritchard) prinsipper, som er "drivkraften" i samfunnet. Hans beskrivelser av økonomi (produksjon, sirkulasjon og konsum) er tekniske, detaljerte og materielle, og viser konkret hvilke ferdigheter disse virksomhetene krever. Det er det varierende taktiske spill som disse ferdighetene muliggjør, heller enn det stabile regelverk som svever tidløst over spillet, som står i fokus. Dette standpunktet gjorde ham populær som en slags faglig stamfar for hele den generasjonen av metodiske individualister som rykket frem i faget utover på 1950- og 60-tallet, og hans (teoretiske) *Elements of Social Organisation* fra 1951 regnes som et av gründerarbeidene innen hele denne bevegelsen.

Sammen med bøker av Audrey Richards fra Nord-Rhodesia (nå Zambia), Isaac Schapera fra Bechuanaland (nå Botswana) og Reo Fortunes *Sorcerers of Dobu* (1932), kan Firths monografier regnes som typiske for britisk funksjonalistisk tredvetallsantropologi (Kuper 1996: 70). Disse arbeidene bygde alle på en generell forståelse om at alt hang sammen med alt annet, men var ofte ute av stand til å vise at noe var mer vesentlig enn noe annet. På dette området var Radcliffe-Browns sosiologiske antropologi overlegen, selv om de elegante modellene som for eksempel Evans-Pritchard utviklet i nuer-monografien etter hvert skulle vise seg å være mangelfulle eller feilaktige på en rekke områder.

Noen outsiders

Som det fremgår, var det britiske miljøet både lite, elitistisk, lukket og konfliktfylt; og likevel produserte det på få år noen av fagets aller største klassikere. Men miljøet var altså lukket, og for dem som kom aldeles utenfra, og ikke tilhørte hverken den funksjonalistiske eller den strukturfunksjonalistiske fløy, var sjansene for å marginaliseres meget gode. Et godt eksempel er A. M. Hocart (1883–1939). Fra 1909 til 1914 forsket han på en rekke øyer i Stillehavet, primært på Fiji, men også blant annet på Tonga og Samoa. Hocart sto fjernt fra både Malinowskis og Radcliffe-Browns teorier. Han fikk aldri noen fast stilling i hjemlandet, men overtok Evans-Pritchards professorat i sosiologi ved universitetet i Kairo i 1934, hvor han ble til sin død. Hocarts bøker gikk klart mot strømmen i britisk antropologi. Han var interessert i ritualer og sosiale hierarkier, og utviklet en komparativ metode med tydelige likhetstrekk både med Mauss' studier av bytte og ritualer, og med strukturalismen slik den ble utviklet av Lévi-Strauss. Så marginal var Hocart i sitt hjemland at hans innovative bok om kaster fra 1939 først ble utgitt på fransk. Først på 1970-tallet er hans varierte bidrag blitt gjenopplaget i Storbritannia, hovedsakelig takket være Rodney Needhams engasjement.

Tidligere har vi omtalt tyskeren Siegfried Nadel, som på lignende måte ble "forvist" til Canberra. For å komplettere bildet skal imidlertid tre andre outsiders nevnes, og den siste av disse diskuteres i litt detalj. Den første er Darryll Forde, som hadde sin utdannelse i arkeologi fra Storbritannia, men ble omvendt til antropologien av Kroeber og Lowie da han kom til Berkeley. Forde vendte tilbake til Storbritannia med et kulturøkologisk program. Der fant han en alliert i Evans-Pritchard, som hadde viet stor plass til økologien i *The Nuer*. Han fikk i alle fall raskt en anerkjent posisjon i det britiske miljøet, og fikk allerede i 1945 professorat ved University College of London.

Ganske annerledes gikk det med Elizabeth Colson (1917–) som kom fra USA til Sør-Afrika i 1946 for å delta i et av Gluckmans prosjekter ved Rhodes-Livingstone-instituttet. Året etter flyttet Colson sammen med Gluckman, Barnes og Mitchell til Storbritannia, men etter Schaperas avreise fra Salisbury i 1950 til et professorat i London, ble hun sendt tilbake til Afrika, hvor hun ledet Rhodes-Livingstone instituttet i noen år. Så var hun noen år under Gluckman i Manchester, inntil hun i

1954 oppga sine karrieremuligheter i Storbritannia og flyttet hjem til USA, hvor hun ble professor i Berkeley i 1964.

Den mest interessante av outsiderne i det britiske miljøet er imidlertid Gregory Bateson. Bateson kom fra en eksklusiv britisk akademikerfamilie (hans far, den kjente genetikeren William Bateson, hadde oppkalt sønnen etter Gregor Mendel). Selv hadde han også opprinnelig planer om å bli biolog, men under en togreise til Cambridge ble han overtalt av A. C. Haddon til å konvertere til antropologien (Lipset 1982), og Haddon skulle snart sende ham til Ny-Guinea på feltarbeid. Han studerte i Cambridge sammen med blant andre Audrey Richards og Reo Fortune, under Haddon og Frazer. På vei til feltarbeid i 1928 stoppet Bateson i Sydney, hvor Radcliffe-Brown (som var her i disse årene) trollbant den unge mannen med sine blendende forelesninger. Under sitt opphold blant iatmulene på Ny Guinea, fikk Bateson et svært vanskelig feltarbeid, som han selv beskrev som mislykket. Mens han var i felten, etter sigende mens han padlet i kano nedover Sepik-elven, møtte han Reo Fortune og hans daværende kone, Margaret Mead, som var i gang med feltarbeid i det samme området. Beskrivelsen av dette møtet er blitt en faghistorisk klassiker. Av både Meads memoarer (1972) og biografien til Mary Catherine Bateson (1985) fremgår det at møtet var intenst – også intellektuelt. De tre kastet seg med glød over antropologien og livet i sin alminnelighet, de kranglet over forskjeller mellom folkene de studerte på Ny Guinea, og analyserte bramfritt sine egne personlige forhold. Da det var over, var Fortune og Mead skilt, mens Bateson giftet seg med Mead og flyttet til USA i 1939.

Møtet mellom Mead og Bateson er interessant blant annet fordi det så tydelig synliggjør forholdet mellom britisk og amerikansk antropologi på 1930-tallet. Bateson fikk oppleve at hans beundring for Radcliffe-Browns kjølige og elegante analytiske tilnærming ble utfordret av Benedicts innsikt i psykologi og følelsesliv. Hva var antropologens rolle – å avdekke generelle sosiologiske prinsipper eller å beskrive subtilitetene i mellommenneskelig kommunikasjon? Utelukket det ene det andre? Eller fantes det et felles analytisk språk som kunne favne begge?

I Batesons monografi *Naven*, som kom i 1936 (året før Evans-Pritchards azande-bok), er disse spørsmålene stadig uavklarte. Boken omhandler iatmulenes såkalte naven-ritual, der onkler kler seg som kvinner og mimer homoseksualitet, til ære for

nevøer som har gjort noe storartet. Etter å ha strevd lenge med materialet, konkluderer Bateson at han ikke klarer å finne én enkelt analytisk tilnærming som gir en fullgod forståelse av ritualet, og han bestemmer seg derfor for å angripe stoffet fra tre forskjellige, innbyrdes uforenlige, vinkler. En av disse kaller han "sosiologisk og strukturell", og her er det klart at Radcliffe-Brown er den store inspiratoren. De to andre vinklingene kaller han "eidos" (kulturens kognitive og intellektuelle stil) og "ethos" (kulturens emosjonelle stil), og her kommer Benedicts innflytelse til syne. *Ethos* var, som tidligere nevnt, Benedicts begrep for karakteristiske mønstre i den kollektive psykologi, både i små grupper (familier, stammer) og store (nasjoner).

Bateson forsøker å få disse tre modellene til å gå opp i en større helhet, men må til slutt oppgi prosjektet. *Naven*, slik den utkom i 1936, fremstår derfor kanskje først og fremst som en uløst gåte. I 1958 utkom monografien i ny utgave med et langt appendiks, som forsøkte å binde sammen den opprinnelige sprikende analysen. Bateson fortsatte altså å arbeide med problemene *Naven* stilte i over 20 år, og det kan med en viss rett hevdes at det han hele tiden søkte etter, var en formel som kunne forene Radcliffe-Browns formelle modelltenkning med Benedicts poetiske blikk for emosjonelle særtrekk. For "poesi," som han sier det i en artikkel fra 1967, "er ikke en slags forvrengt og påpyntet prosa, men prosa er heller en poesi som er blitt avkledd og naglet til en Prokrustes-seng av logikk" (Bateson 1967: 136).

Naven var et tvetydig arbeid som falt mellom mange stoler, og fikk følgelig relativt liten innflytelse på sin samtid. Bokens prestisje har imidlertid vokst, og det har vist seg at Bateson foregrep flere av de store endringene som begynte å manifestere seg rundt 1950. Et sted diskuterer han for eksempel begrepet "funksjon", slik det ble brukt av både Radcliffe-Brown og Malinowski. Funksjonsbegrepet, sier Bateson, er problematisk fordi det er teleologisk — det forklarer årsaken ut fra dens virkning. Hvis vi sier at naven-ritualet har til "funksjon" å opprettholde iatmul-samfunnet som helhet, forutsetter vi implisitt at helheten på en eller annen måte *kommuniserer tilbake til* ritualet hva helhetens "behov" konkret består i. Hvis vi derimot ønsker å avdekke hvordan denne kommunikasjonen eventuelt foregår, hvordan enkeltmennesket får vite hva helhetens "ønsker" er, må vi erstatte ideen om rigide funksjoner med en mer fleksibel tenkning om sosiale prosesser. Bateson forsøker så å analysere naven-ritualet som et produkt av en egenartet likevekt mellom to

motstridende prosesser, som hver for seg er "skismogenetiske", dvs. produserer stadig eskalerende konflikt (se Bateson 1936 og 1935 for detaljer).

"Prosess" og "kommunikasjon" var nøkkelord for Bateson, og med slike interesser var det ikke rart han vant gehør hos opprørerne på 1950-tallet. Men Batesons interesser bragte ham ennå før i kontakt med det tverrfaglige miljøet i USA som på 1940-tallet grunnla de moderne informasjonsvitenskaper: kybernetikere, matematikere, biologer, økologer, forskere i dyre-adferd, persepsjonspsykologer og psykiatre. Allerede før krigen viste han og Mead deres villighet til å gå nye veier, da de sammen startet et ambisiøst og visjonært prosjekt – et to-årig "fotografisk feltarbeid" på Bali, som søkte å dokumentere balinesisk kroppsspråk i nitid detalj. Resultatet, *Balinese Character: a Photographic Analysis* (1942) er i dag en antikvarisk sjeldenhet, et album med 759 sort-hvitt fotografier (utvalgt fra 25.000 fotografier og 22.000 fot 16 mm-film), gruppert og kommentert så de gir en visuell fremstilling av balinesisk *ethos* (Mead 1972).

Under krigen var Bateson dels i England, dels med på Meads studier av nasjonalkarakter "på avstand", dels arbeidet han med en teori om kommunikasjon som har påvirket mange senere antropologer (se neste kapittel). I sitt arbeid med disse tankene beveget han seg i økende grad inn i tverrfaglig samarbeid, og mistet etter hvert sin entydige faglige forankring i antropologien.

* * *

Det synes passende å avslutte dette kapitlet med Batesons tidlige karriere. Han ble hele sitt liv betraktet som en billedstormer og eksentriker, og hans første forsøk på å skape en teoretisk syntese bestod altså i å bygge bro mellom britisk og amerikansk antropologi. Selv betraktet han forsøket som mislykket, noe som bør minne oss om at kløften mellom de to tradisjonene var svært virkelig. Mens amerikanere opplært i Boas' kulturanthropologi studerte symbolsk mening, "kulturelle mønstre" og relasjonen mellom språk og samfunn, fokuserte britene på sosialt liv, statusrelasjoner, slektskapsystemer og, i økende grad, politikk. Dominerende tendenser i fransk antropologi fulgte et tredje spor, som vi skal vende tilbake til i

kapittel 6. Selv om de fleste antropologihistorikere vil hevde at antropologien tross alt var ett fag, var Atlanterhavet og selv Den engelske kanal effektive demarkasjonslinjer ved slutten av annen verdenskrig. Videre: Selv om det ville være overforenkende å påstå at disse grensene fortsatte å være intakte i annen halvdel av det tyvende århundre, ville det være like galt å påstå at de har fordampet. De tre nasjonale tradisjonene fortsetter å prege antropologien på ulike måter den dag i dag.

I de neste to kapitlene vil den kronologiske strukturen i denne boken bli midlertidig satt til side. Begge kapitlene handler om den drøyt tyveårige perioden mellom slutten av annen verdenskrig og de nye radikale bevegelsene som fikk sitt gjennombrudd fra 1960-årene. Mens kapittel 5 presenterer den voksende kritikken av strukturfunksjonalismen og enkelte nye alternativer, viser kapittel 6 hvordan symboler og ritualer ble forstått av antropologer på begge sider av Atlanterhavet, noe som både medførte at gamle skillelinjer ble visket ut og at nye ble tegnet opp.